

BERDAQ DUNYOSIGA SAYOHAT

Hamidov Akmaljon Otabek o‘g‘li

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

“Tibbiy pedagogika va davolash” fakulteti 1- bosqich 108- guruh talabasi

Shamudinova Feruza Mirxamitovna

Ilmiy rahbar: Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

“Tibbiy pedogogika va davolash” fakulteti tyutori

Annotatsiya: ushbu maqolada Berdaqning “Umrin” nomli qo‘shig‘ida o‘zining avtobiografiyasini o‘rganish, bundan tashqari Berdaq haqida ba’zi zamondoshlari ham qisqacha ma’lumotlar qoldirgan. Lekin bular ham shoir tarjimai holi haqida yetarlicha ma’lumot bera olmaydi. Maqolada Berdaqning hayotiy falsafalari, bu borada egallagan pozitsiyasi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Berdaq, falsafa, hayot, maqsad, she’r, shoir, tafakkur, faylasuf.

Annotation: in this article the study of his autobiography in Berdaq's song “Umrin”, in addition to which some contemporaries about Berdaq also left brief information. But these too can not give enough information about the biography of the poet. The article talks about Berdaq's life philosophies, his position in this regard.

Keywords: Berdaq, philosophy, Life, Purpose, poem, poet, contemplation, philosopher.

Ota-bobolari qishloqning eng kambag‘al odamlaridan bo‘lgan, uyi ham, mol-u mulki ham, amali ham bo‘lmagan. Uning otasi Qarg‘aboyning birinchi xotini vafot etganidan so‘ng u to‘rtta yosh farzandlari bilan qoladi va o‘zi bu bolalarni yolg‘iz eplay olmasdi, shuning uchun unga bir turmush o‘rtoq zarur edi. Bu kambag‘al insonni uylanishi ham qiyin edi. Chunki u davrda kelinning qalin pulini beradigan sharoitda emas edi. U o‘ziga o‘xshagan bir kambag‘al ayolni topib, uylandi. Uning ikkinchi ayolidan bizning taniqli shoirimiz dunyoga keldi. Uning uch aka-ukalari bor edi bular: Fozilbek, Berdibek, Kalibeklardir. Berdaqning ulg‘ayish sharoiti,

atmosfera uning hayotga bo‘lgan falsafiy qarashlarini shakllantirgan desak adashmagan bo‘lamiz.³⁶

Berdaq o‘n yoshga yetganidan so‘ng, diniy maktabga boradi, maktabni tamomlagach u katta o‘qishga ya‘ni, “Qoraqum eshon” madrasasiga o‘qishga kiradi. Ushbu madrasa Qoraqalpog‘istonning shimolida joylashgan edi.

Yuqoridagi she‘r orqali shoirning og‘ir turmush kechirganini bilib olish qiyin emas. Berdaq o‘z xalqining ziyolisi, bilimdon insoni bo‘lishiga qaramasdan, o‘sha davrda hech kim uni taqdirlamadi, ulug‘lamadi, hattoki hurmatga ham ega bo‘lmadi. Bu haqda u o‘zining yuqorida keltirilgan “Bo‘lgan emas” asarida yozib o‘tgan.

Berdaq diniy ta‘limotlarni ustun qo‘yuvchi inson edi. Uning nazdida falsafada eng dolzarb masala olamning yaralishi edi. Ya‘ni Xudo bu olamni yaratganmi, yoki abadiy mavjud bo‘lganmi? To‘rt element haqidagi ma‘lumotni Berdaq Mirzo Bedilning kitoblaridan o‘qiganini bilsak bo‘ladi. Berdaq Mirzo Bedilni, Navoiyni, Fuzuliyini, Aritotel va Platonni o‘zining “Izlardim” degan asarida eslatgan. Berdaqning aytishicha u Bedilning hamma asarlari bilan tanishib chiqqan.³⁷

Chidam bilan bog‘lab belni,

Izlab Qo‘ng‘irot, Xitoyini elini.

Kechib daryo, dengiz, ko‘lni,

To topguncha izlar edim....

Ma‘lumki ko‘pgina mashhur arab faylasuflari, yunon faylasuflarining falsafiy merosi bilan ham yaxshi tanish edilar. Ba‘zilari Aristotelni, Pifogorni, Platonni, Ptolomeyni va boshqa faylasuflarni ilmiy ishlarini arab va fors tiliga tarjima qilganlar. Bunda eng muhim o‘rinda faylasuf va olimlarimizdan ya‘ni: Farobiy, Ibn Sino va boshqalar bo‘lgan. Yunon faylasuflari Fales, Anaksimandr, Geraklit va boshqalari stixiya materyalistlari bo‘lganlar. Ular dunyo paydo bo‘lishiga material substansiya asos qilib qo‘ygan deb o‘ylaganlar. Masalan: Fales “suv”ni asos qilib olgan. Anaksimandr, Anaksimandr, Apeyron, Geraklit esa “olov”ni deb o‘ylaganlar. Berdaq esa hayotni Xudo yaratgan deb fikrlagan, lekin ba‘zan u bunga gumonsiragan, u

³⁶ И.Сагитов. Бердахтын творчествосты. Нукус. 1977. 57-б.

³⁷ Berdaq. Tanlangan asarlar. T.1987. b 42.

uning hayoti oldindan aniqlanmaganidan, uning o'tgan hayoti, kelajagi, xursandchiliklari oldindan Xudoning aytgani bilan uning taqdiri yozilganidan shubhalangan.³⁸

Islom mafkurasi insonni shunday tarbiyalaganki, kimki Xudo borligiga ishonsa va uning aytgan amallarini bajarsa haqiqiy musulmon bo'ladi. Xudo albatta adolatsizlikdan ranjigan bandasini yoniga keladi va o'z bandasini har doim suyishini shu bandada ham namoyon qiladi. Bandasini ranjitgan insonni esa, albatta jazolaydi. Berdaq esa bunga qo'shilgan va buni to'g'ri deb hisoblagan. U hayotiy ijtimoiy dalillarni misol keltirgan. O'zining “Bizlarga yordam ber” she'rida shoir Xudoga murojaat qilgan. Berdaqning aynan shunday Xudoga murojaat qilishi uni diniy odamlarni oldida oqlaydi. Chunki, she'r Xudoni unutmaganligini keyingi vaziyatlarda ko'p bora eslashini bu she'r orqali bildiradi. Berdaqning “Bizlarga yordam ber” degan she'ri Umar Hayyomning ya'ni fors shoirining ruboisi bilan o'xshashlidir. Berdaq “Bizlarga yordam ber” degan asarida odamlarga, xalqqa, islomning boshqa tomonlarini ham ko'rsatgan. Ma'lumki o'z vaqtida Umar Hayyom ham shunday asarlari uchun uni mullalar va islomiylar tinch qo'yishmagan edi. Umar Hayyom din va uning urf-odatlarining ijtimoiy mohiyatini fosh etib, din hukmron doiralar, ruhoniylar qo'lida qul qilish quroli ekanini ta'kidlaydi. Bu haqda u shunday deydi:

Masjidu, butxona qullik demakdir,

Qo'ng'iroq- tarona qullik demakdir.

Mehrobu kaliso, tasbehu salib,

Barchasi nisxona qullik demakdir.

Bundan tashqari Berdaq Navoiyning falsafiy qarashlarini yaxshi o'rgangan va o'z falsafiy qarashlarida o'xshashlik borligini bilgan edi. Chunki Berdaq ham Navoiy kabi har bir odam o'zi uchun tabiat tomonidan belgilangan yuksak vazifa va martabani anglagan holda ish tutishi kerak deydi. Uning yurish-turishi, xatti-harakati, maqsad va niyatlari insoniylikning baland darajasiga munosib bo'lishi shart. Shoir

³⁸ Бердах. Танламалы шыгармалар жыйнагы. Нукус. 1977. 99-б.

aytadiki, inson qadr-qimmatini, shaxsiy fazilatlarini har narsadan ustun qo‘yar ekan, inson zotiga mansublikning o‘zi kishini ulug‘ qilishni alohida ta‘kidlaydi. Bu haqda Navoiy ham quydagilarni ta‘kidlagan edi: Kishilarning bir-birlariga munosabatlarida so‘zning ahamiyati katta, chunki so‘z san‘ati faqat inson uchun ato etilgan. Insonning insonligi so‘z bilandir.

Berdaq o‘z asarlarida faqatgina insonni ulug‘lab, uning ijobiy sifatlari qanday bo‘lishini tasvirlabgina qolmadi. U o‘z asarlarida tugal ma‘nodagi ijobiy qahramonlar siymolarini ham yaratdi. Bu qahramonlarida mukammal insonga xos sifatlarni mujassamlashtirishga harakat qildi. U inson nomiga isnod keltiruvchi nomunosib shaxslarning qilmishlarini ayovsiz tanqid ostiga oldi.

Berdaq bu boradagi falsafiy qarashlarining shakllanishiga ta‘sir ko‘rsatgan omillar haqida gapiradigan bo‘lsak, avvalo u qanday muhitda tug‘ilganini, qanday muhitda yashaganini yana bir bor yodga olsak xato qilmagan bo‘lamiz. Berdaq shoir, baxshi bo‘lishiga qaramay o‘z she‘rlarida, qo‘shiqlarida, falsafiy g‘oyalarni ilgari surdi. Chunki uning falsafiy qarashlarini o‘sha she‘r, qo‘shiqlarida ko‘ramiz. Bunda qanday falsafa yotadi degan savolga esa, uning she‘rlarini o‘qigan inson biladi. Uning falsafiy g‘oyasida Allohni borligiga ishonish, zolim amaldorlarni, otaliq boylarni bir kun kelib Alloh jazolashini ta‘kidlab o‘tadi. Qolaversa, Qur‘oni Karimda insonlarini bu dunyoda bajarishi kerak bo‘lgan amallarni barchasi bilan tanishib chiqqanligi uchun insoniyatni ulug‘laydi. Shunda ham oddiy insonlarni ularni hayoti yaxshilanishi, farovon hayot kelishiga ishonib yashagan. Qolaversa, Berdaq yolg‘onchilikni, oddiy xalqni ezib ularni boshigaog‘ir kunlarni solgan insonlarni juda yomon ko‘rgan va qattiq tanqid ostiga olgan.

Adabiyotlar:

1. Falsafa qomusiy lug‘at, Toshkent, Sharq N. - 2003.
2. Berdaq. Tanlangan asarlar. T.:1987. 42-b.
3. И.Сагитов. Бердахтын творчествосты. Нукус. 1977.
4. Бердах. Танламалы шыгармалар жыгйнагы. Нукус. 1977. 99-b.
5. Из философского наследия народов Востока. Изд. «Фан» Уз. Ташкент. 1982.
6. <http://www.berdaq.com>
7. www.ziyonet.uz